

Література

1. *Березин И. С.* Краткая история экономического развития: учеб. пособие. / И. С. Березин. — М.: Русская Деловая Литература, 1999. — 288 с.
2. *Кириленко О. П.* Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О. П. Кириленко. — К.: НІОС, 2000. — 384 с.
3. *Кириленко О. П.* Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. / О. П. Кириленко. — Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 243 с.
4. *Кравченко В. І.* Фінанси місцевих органів влади України: основи теорії та практики / В. І. Кравченко. — К.: НДФІ, 1997. — 275 с.
5. *Крисоватий А. І.* Податкові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник / А. І. Крисоватий. — Тернопіль: Економічна думка, 2001. — 258 с.
6. *Пасічник Ю. В.* Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. / Ю. В. Пасічник. — К.: Знання-Прес, 2003. — 523 с.
7. *Пасічник Ю. В.* Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія / Ю. В. Пасічник. — Донецьк: Юго-Восток, ЛТД, 2005. — 642 с.
8. *Пушкарева В. М.* История финансовой мысли и политики налогов: учеб. пособие / В. М. Пушкарева. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 192 с.
9. *Буряченко А. Є.* Історичні аспекти еволюції бюджетної системи в Україні / А. Є. Буряченко // Фінанси України. — 2002. — № 6. — С. 139—146.
10. *Rosewater V.* Special Assessments: A Study in Municipal Finance / V. Rosewater // University Press of the Pacific, 2002. — 152 p.

Статтю подано до редакції 3.02.11 р.

УДК 351.82:353

М. І. Диба, докт. екон. наук, професор,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТРУКТУРА І МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовано використання механізму господарського регулювання та взаємодією його елементів, доведено, що ринок, який розуміється як феномен самоорганізації співтовариства економічних агентів, є, він діє, але виступає лише одним з механізмів регулювання економіки в цілому, а більшою мірою, можливо, і не головним механізмом.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціально-економічні відносини, регулювання, структура, механізм, план, модель регулювання.

АННОТАЦИЯ. Обосновано использование механизма хозяйственного регулирования и взаимодействием его элементов и доказано, что рынок, который понимается как феномен самоорганизации сообщества экономических агентов, есть, он действует, но выступает лишь одним из механизмов регулирования экономики в целом, а в большей степени, возможно, и не главным механизмом .

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социально-экономические отношения, регулирование, структура, механизм, план, модель регулирования.

ANNOTATION. The application of the mechanism of economic regulation and interaction of its elements and proved that the market, which is understood as a phenomenon of self-organizing community of economic agents is, it works, but is only one of the mechanisms regulating the economy in general, and more, may not be the principal mechanism .

KEY WORDS: socio-economic relations, management, structure, mechanism, plan, model regulation.

Постановка проблеми. Регулювання є досить складним і в той же час необхідним процесом координації, розвитку економічного процесу. В Україні дане питання актуалізується через ускладнення господарської діяльності, динамізм і диференціацію на різних рівнях, а також не визначеністю моделі соціально-економічного розвитку і відсутністю інструментів регулювання.

Аналіз публікацій. Регулювання в Україні носить періодичний, хаотичний характер та відсутність тактики в його реалізації. Така проблема є предметом наукових досліджень зарубіжних вчених, серед яких слід виділити: Е. Брю, Дж. М. Хейса, С. Макконела, Й. Шумпетера. Значні проблеми відображені у працях вітчизняних науковців, таких як: Гальчинський А. С., Федосов В. М., Павлюк К., Малий І. Й. та ін.

Постановка проблеми. Обґрунтування доцільності формування механізму господарського регулювання економіки України на основі пристосування його елементів відповідно до зміни економічних відносин і організації взаємодії такого регулювання.

Викладення основного матеріалу. Соціально-економічні відносини становлять глибинну сутність будь-якої економічної системи, характеризують спосіб привласнення, об'єктивну спрямо-

ваність (ціль) розвитку виробництва, його соціальний тип. Зміни цих відносин є найглибшою об'єктивною основою розвитку механізму регулювання. Економічні інтереси, пов'язані з потребами людей, — головна рушійна сила суспільного прогресу. З цього випливає, що будь-які форми і методи регулювання можуть дати очікуваний ефект лише в тому разі, коли вони спираються на реальне врахування зміни економічних інтересів і забезпечують їх вміле узгодження.

Організаційно-економічні відносини характеризують спосіб організації економічного життя та регулювання процесу відтворення. Вони становлять головний зміст механізму організації взаємодії регулювання, що включає до свого складу також соціально-правові форми регулювання економічних процесів, систему мотивів господарської діяльності.

Соціально-економічні й організаційно-економічні відносини є складовими цілісної системи економічних відносин. Їх єдність полягає в тому, що вони мають специфічну природу, яка зумовлена природно-географічними, історико-традиційними умовами того чи іншого суспільства і пануючими у ньому відносинами власності. Тому кожному елементу у розвитку економічної системи властивий свій особливий, специфічний механізм взаємодії регулювання. Так, при переході від адміністративно-командної до ринкової системи господарства відбувається перетворення як у відносинах власності, так і у формуванні принципово нового механізму господарського регулювання з використанням таких форм, важелів, інструментів, що внутрішньо притаманні новому стану економічного організму.

Однорідність системи відносин привласнення є не єдиною характеристикою сутності механізму взаємодії регулювання. Важливе також інше начало — суб'єктивна орієнтація, що розкриває сутність даного механізму з погляду господарських суб'єктів з властивими їм механізмами регулювання і всієї системи суспільних господарських інститутів, які регулюють діяльність господарюючих суб'єктів. У цілому такий механізм являє собою систему взаємодіючих інформаційно-вирішальних центрів, поширених на все суспільство, його центр і периферію, спроможних знімати інформацію з будь-якої величини і постачати її у будь-яку іншу суспільного господарського простору, забезпечуючи тим самим потік інформації і поширення виражених у ній рішень по всьому суспільному господарству.

Об'єднання зусиль усіх учасників господарської діяльності створює можливість прогресивного руху, а сам хід економічного процесу стає визначеним і керованим. З'являється можливість наукового обґрунтування головних напрямів розвитку й максимального врахування наявності внутрішніх і зовнішніх чинників їх реалізації. Це пояснюється тим, що в процесі ускладнення господарської діяльності існують явища і зв'язки, які можуть регулюватися тільки на якомусь одному рівні господарства (наприклад, демографічні зрушення, територіальний розподіл трудових ресурсів, винахідницька діяльність, фахова орієнтація молоді тощо), і явища, що регулюються тільки на рівні господарства в цілому (визначення пріоритетних напрямів у впровадженні досягнень науково-технічного прогресу, створення умов соціального забезпечення непрацездатного населення, формування доходної і видаткової частин бюджету, вирішення питань грошового обігу і т. п.).

У міру нагромадження спеціальних знань суспільство має можливість переходити від регулювання окремих, локальних областей економічної життєдіяльності до активнішого впливу на процеси якісного вдосконалення на макрорівні. У той же час розширюється і деталізується регулювання конкретними економічними процесами, чому сприяє ієрархічна структура системи механізму взаємодії регулювання. В результаті цілеспрямованих зусиль з'являється можливість врахування регулюючого впливу кожного елемента та їх сукупності. При цьому регулюючий ефект стає цілеспрямованішим, оперативнішим, результативнішим.

Механізм впливу господарського регулювання може виступати в такій конкретній формі, де механізм державного регулювання має диференційований характер. Він не підриває підвалин підприємництва, не обмежує інтереси регіону і не послаблює потенціал ринку. Але може працювати й інша модель, де закони ринку регулюють економічні відносини, які складаються стихійно і на підставі яких формуються пропорції суспільного відтворення, відбувається задоволення суспільних потреб. Розподіл ресурсів може здійснюватися тільки завдяки коливанню цін товарів, а порівняння індивідуальних і суспільних витрат призводить до диференціації товаровиробників. За такої ситуації суб'єкти господарювання у своїх регулюючих впливах об'єднані в якісно іншу систему. Проте, як би не змінювався

механізм регулювання, його визначальними рисами залишаються:

- орієнтація виробництва на задоволення потреб усіх суб'єктів економіки;
- налагодження впорядкованості, взаємозв'язку на всіх рівнях господарської діяльності;
- поєднання загальнонародних цілей з ініціативою, самостійністю господарських ланок;
- узгодження приватних, колективних і суспільних інтересів відповідно до принципу їх соціальної фуркації.

З урахуванням згаданих рис можлива значна модифікація конкретних організаційних форм, застосування економічних важелів, тобто всього того, що створює специфіку взаємодії елементів механізму регулювання, пов'язану з історичним етапом його формування.

Знаючи характеристику сутності механізму, можна перейти до розгляду його внутрішньої структури. Остання включає різні елементи здійснення впорядкування економічного життя. Насамперед — це форми організації і суспільної комбінації продуктивних сил, організаційно-економічна підсистема економічних відносин, правові форми регулювання економічних процесів.

Структура — це внутрішня побудова норми, яка об'єктивно зумовлена потребами регулювання.

Структура відбиває упорядкованість внутрішніх і зовнішніх зв'язків регулювання, що забезпечують його сталість, стабільність, якісну визначеність.

Структура механізму регулювання — це система заходів розроблених державою, з урахуванням вимог ринку та інтересів суб'єктів господарювання. До цієї системи входять правовий та фінансовий механізми; механізм стимулювання, механізм саморегулювання, підтримки, сприяння, контролю; форми та методи реалізації регулювання, державні органи та інші структурні елементи, які здійснюють господарську діяльність.

Під час дослідження структури й особливостей функціонування механізму господарського регулювання важливо спиратись на традиції як західної, так і вітчизняної економічної думки. Відповідно до них вирішальною методологічною передумовою дослідження розвитку структури механізму регулювання є аналіз системи економічних відносин і виокремлення в її складі двох

підсистем: соціально-економічних й організаційно-економічних відносин.

У цілому механізм еволюції взаємодії господарського регулювання можна уявити як спосіб організації упорядкування, визначення взаємозв'язку і напрямів розвитку господарства. За останні десятиліття уявлення про спосіб організації регулювання неодноразово видозмінювалося. Сьогодні можна виокремити напрями, що робили акцент на структурно-технологічних або соціально-економічних аспектах; напрями, що підкреслюють чинники свідомої організації або стихійного пристосування; напрями, що спиралися на економічні чи позаекономічні моменти.

Проте перевага надавалася положенню про те, що стрижневим моментом організації регулювання є планування в широкому розумінні цього поняття. Саме воно в сучасному суспільстві стає іманентним засобом регулювання економічного життя будь-якого суб'єкта, надає його розвитку організованості й упорядкованості. За допомогою різних форм плановірності й прогнозування досягається узгодженість у розвитку всіх сфер і галузей народного господарства, забезпечується пропорційність економіки, можливість концентрації ресурсів на перспективних напрямках. Плани, програми, прогнози є головним інструментом втілення в життя економічної стратегії як окремої сім'ї, так і держави в цілому. При цьому поняття «план» не слід розглядати як продукт адміністративної, централізованої вказівки, що виключає будь-яку самостійність, ініціативу. План — це та внутрішня якість кожного конкретного суб'єкта, що містить специфічні риси, загальні тенденції і конкретні умови господарської діяльності. Така якість властива як загальному, так і одиничному. Це загальна характерна риса «одного» і «всіх». План може виступати у вигляді програми заходів для цілеспрямованої організації, системи врівноважених товарних ринків, у вигляді плану маркетингової діяльності, бізнес-плану, регіонального плану підтримки малого бізнесу і т. п. План є одним із засобів здійснення реального порядку, забезпечення узгодженості і злагодженості в роботі всіх суб'єктів суспільного господарського процесу.

Другим, перевіреним практикою інструментом упорядкування економіки був налагоджений механізм впливу держави на агрегований попит і пропозицію. При такому підході мета стабілізації зводилася до досягнення бажаного зростання. У рамках даної цілі простежуються такі раціональні моменти: повна зайнятість; ста-

більність цін; рівновага платіжного балансу. З практики господарської діяльності відомо, що добробут суспільства визначається потенційними можливостями випуску продукції, тобто є сукупною пропозицією. Потенційна пропозиція може відхилитися від фактичної під впливом сукупного попиту, розміри якого можуть коливатися. У свою чергу, зміна масштабів виробничого потенціалу також впливає на попит.

У разі збільшення обсягу виробництва відбувається підвищення обсягу національного доходу і зростання обсягу виплат у бюджет. Наповнення бюджету дозволяє розширити сферу виконання соціальних програм, підняти рівень споживання малозабезпечених прошарків населення і сприяти зближенню сукупного попиту і пропозиції. Проте для такого автоматичного регулювання необхідна передумова у вигляді високого ступеня реагування податкової системи на стан господарських процесів. Для цього необхідно розробити адекватні методи побудови податкових ставок, визначити об'єкти оподаткування і встановити порядок стягнення податків.

Властивість автоматичного, антициклічного пристосування мають і державні витрати. Варіабельність у даному випадку полягає в тому, що під час циклічного піднесення відбувається автоматичне зниження державних витрат, і навпаки. Найбільша антициклічна дія характерна для фінансових витрат держави, пов'язаних з безробіттям. Суть цього впливу полягає в такому. Під час економічного піднесення підвищуються платежі осіб, що підлягають обов'язковому страхуванню, і водночас знижуються виплати по безробіттю. У період спаду виробництва разом із зростанням безробіття підвищуються державні виплати, спрямовані на соціальну підтримку тих, хто втратив роботу. Одночасно спостерігається скорочення надходжень на цілі страхування.

Таким чином, як вважають західні вчені, вмонтовані фінансові стабілізатори мають ті позитивні моменти, що не роблять необхідним точний прогноз стану справ у господарстві [1, с. 135; 2, с. 54—60]. Розмаїтість підходів, висловлених й апробованих у практиці стабілізації господарського розвитку, не суперечить необхідності вдосконалення сукупності цілей, інструментів, форм і методів функціонування механізму регулювання.

Не піддається сумніву той факт, що на будь-якому конкретному етапі економічного розвитку існують різноманітні форми ор-

ганізації механізму регулювання. При цьому можна підкреслити такі загальні риси даних форм:

1. Процес формування механізму регулювання здійснюється під впливом об'єктивних дій усіх суб'єктів господарювання.

2. Взаємозв'язок між суб'єктами визначається особливостями конкретного історичного і технологічного етапу розвитку економіки країни.

3. У структурі суб'єктів механізму взаємодії регулювання виділяється пріоритетний елемент, що має вирішальний вплив.

4. Форма організації механізму регулювання є мобільною і гнучкою системою, здатною змінюватися навіть під впливом незначної зміни дій господарських суб'єктів.

Але раціоналізація даного механізму регулювання передбачає, що у суспільстві існують врівноважені сили. Такими можуть бути і профспілки, і об'єднання споживачів, і жорстке чинне законодавство.

Свого часу Дж. К. Гелбрейтом була висловлена рекомендація щодо необхідності протиставлення продуктивної сили корпорацій, спрямованого державного планування та підпорядкованого завданням соціального оздоровлення нації [3, с. 280]. Але економіка США — система, що має свої особливості. Це господарство, вільне від історично успадкованих соціальних структур і традицій, суспільство, в основу якого з самого початку були покладені принципи індивідуальної свободи і демократії.

Насамперед — з рядом обставин, серед яких:

- розвиток поділу, кооперації та усупільнення праці за умов ускладнення суспільного відтворення;

- поява потреби враховувати всі інформаційні потоки, що входять з дії кожного суб'єкта господарської діяльності;

- факт постійної зміни всього розмаїття умов господарської діяльності на тому чи іншому рівні виробництва.

Процеси поділу, кооперації, усупільнення праці є передумовами виникнення нових суб'єктів господарювання, які відразу починають активно впливати на вже існуючі суспільні елементи й сприяти виникненню тих факторів, які потім, знову ж таки, призводять до подальшого розвитку розподілу, кооперації й усупільнення праці. Виникаючи, нові суб'єкти господарювання можуть функціонувати тільки в тісному взаємозв'язку з тією системою, в якій вони зародилися. З'явившись, новий суб'єкт виконує специфічні, тільки йому властиві функції, і вся система тією чи іншою мірою починає їх відчувати.

Необхідність спільних дій елементів регулювання в одній системі пояснюється рядом факторів. Насамперед — наявністю єдиного організму, пов'язаного з відтворенням умов життєдіяльності людей. Про яку б конкретну економіку не йшлося (ринкову, змішану, трансформаційну), вона завжди функціонує в єдиному комплексі, що організується на основі суспільного поділу і кооперації праці. Будь-яка економіка має визначену систему взаємозв'язків між окремими фазами відтворення, спільну (адекватну конкретній формі розвитку) систему інформації.

У кожному суспільстві поряд з різноманітністю цілей у господарюючих суб'єктів виникають також єдині цілі і завдання. Таке поєднання зумовлюється тим, що кожний економічний суб'єкт у суспільстві має намір реалізувати себе в чомусь корисному, необхідному, цінному. А цей процес можна здійснити завдяки функціям трансмісії, варіації, гнучкості в пристосуванні до навколишнього середовища за допомогою самовдосконалення. З огляду на ці обставини можна припустити, що встановлення одного порядку під силу єдиному механізму регулювання. Проте одного цього твердження недостатньо, оскільки всі названі обставини лежать на поверхні господарської дійсності. Важливо з'ясувати глибші аргументи. До їх числа можна віднести такі. По-перше, наявність кон'юктурних циклів в економіці. Економічна кон'юнктура складна і різноманітна. Існує множина кон'юктур: від найпоширеніших (зокрема таких, як кон'юнктура цін) до менш розповсюджених і відомих (таких, як вікова тенденція (trend)). Колівальні цикли всього суспільства розподіляються на окремі рухи, кожен з яких відрізняється своєю специфікою, періодом, змістовим значенням.

Конкретний суб'єкт економічного життя об'єктивно змушений функціонувати, підпорядковуючись спільності тенденції руху, що і виступає стосовно нього екзогенним середовищем. Всі рухи синхронні: вони співіснують, змішуються, додають свої особливості до коливань цілого або відокремлюються від нього. За цієї обставини можна дійти висновку, що в процесах впливу кожний елемент регулювання діє одночасно, створюючи загальний напрям цього впливу, хоча і не позбавлений руху, відхилень і повернення до попереднього стану.

По-друге, наявність необхідності на кожному етапі господарського розвитку всім суб'єктам відповідати новим умовам господарювання, породженим сучасним станом розвитку виробництва

і потреб, які детерміновані новим етапом НТП, посиленням тенденцій до інтернаціоналізації економіки тощо. Спроби окремих суб'єктів пристосуватися до умов середовища, що постійно змінюється, по суті, являють собою акти саморегулювання, які здійснюються за визначених можливостей і ресурсів. Якщо розглядати такі акти поза системою, то їм будуть властиві риси диспропорційності та хаотичності.

За умов посилення потоку інформації, глобалізації господарства головним елементом регулювання стає державний, у тому числі регіональний, механізм. За допомогою останнього здійснюється коригування ринкового розподілу доходів шляхом: проведення політики перерозподілу, допомоги, трансфертів; роботи в сфері повної зайнятості, стабільності цін і рівноваги платіжного балансу завдяки регулюванню кон'юнктури; забезпечення ефективності конкуренції активною політикою держави; залучення широких мас населення до володіння майном; вжиттям безлічі інших заходів, про які писав Л. Ерхард у книзі «Добробут для всіх».

Таким чином, пріоритетне значення в системі механізму регулювання можна потім закріпити елементом (суб'єктом), що у даний період спроможний «робити», «вловлювати» найбільший потік інформації. Науково доведено, що володіння інформацією є головною умовою формування порядку в господарській діяльності.

За всієї масовості обсягів, якості й необхідності інформації варто визнати факт, що «ринок, який розуміється як феномен самоорганізації співтовариства економічних агентів, є, він діє, але виступає лише одним з механізмів регулювання економіки в цілому, а більшою мірою, можливо, і не головним механізмом. У будь-якому разі ми не можемо говорити про те, що ринок у повному розумінні слова управляє суспільним господарством і господарськими агентами, оскільки ринок самоуправляється. Скоріше можна говорити про коригувальну роль ринку, а тому і не надавати йому фундаментального значення».

Так, регіональне господарство створює цілий блок специфічної інформації про регіональну програму виробництва продукції і надання послуг в основному територіального значення, зокрема таких, як: розвиток і розміщення галузей соціальної і виробничої інфраструктур, міжгалузових виробничих комплексів; оптимальна виробнича спеціалізація регіону; прискорений розвиток сіль-

ськогосподарського виробництва і вдосконалення його зсередини і у міжгалузевих зв'язках; істотне нарощування і модернізація виробничих потужностей переробної промисловості; підвищення ефективності їх використання; поліпшення соціально-побутових умов життя населення, охорона і відновлення довкілля. Цей далеко не повний перелік потоку інформації свідчить, наскільки широким є спектр діяльності регіону, спроможного як створювати, так і поглинати різноманітні відомості.

На рівні державного господарювання повинна накопичуватися вся інформація, вироблена економікою в цілому. Проте цей рівень має свій специфічний блок інформації, змістом якого є бюджет. Тобто, кількісне зіставлення державних витрат і прибутків — це викладена в цифрах програма уряду щодо завдань у політичній, економічній і соціальній сферах. З «гами інформації», сконцентрованої державним бюджетом, слід виокремити фінансово-економічний напрям, що виражається у протиставленні фінансових потреб держави і необхідних для їх покриття коштів. З погляду цієї інформації, бюджет спрямований на виконання розроблених державою цілей у сфері фіскальної, соціальної, кон'юнктурної, природоохоронної політики, а також політики економічного зростання. Цілі прийнято групувати короткострокові (кон'юнктурні) і довгострокові, пов'язані із соціальними, структурними завданнями, забезпеченням економічного піднесення. В остаточному підсумку цілі економічної політики можуть бути носіями інформації про підвищення добробуту народу, справедливості розподілу національного продукту і стабілізацію економічної кон'юнктури.

Таким чином, для забезпечення життєздатності системи регулювання необхідно знати потік як продукуючої, так і поглинаючої інформації, вихідної від кожного елемента господарської діяльності. Поєднання цих потоків дозволяє свідомо регулювати зв'язки між підприємцями та іншими суб'єктами таким чином, щоб у тих й інших підтримувати оптимальний баланс між нагромадженням «запасів» благ і збільшенням їх поточної витрати.

Еволюція механізму регулювання передбачає оптимальне поєднання потоків інформації і здійснення їх практичної реалізації за допомогою застосування конкретних інструментів, форм і методів регулювання. Спочатку необхідно визначити напрями інформаційних потоків та їх найраціональніше поєднання за елементами господарської взаємодії. Залежно від місця виникнення

інформації можна визначити напрям її поширення. Так, якщо інформація з'являється при відтворенні робочої сили, то вона працюватиме вгору і, проходячи всі господарські рівні, концентруватиметься в державі. Саме там відбувається трансформація цього потоку, виникає якісно новий потік державної інформації, що, у свою чергу, спрямовується донизу, досягаючи у регулюючому впливі рівня відтворення робочої сили. Якщо діяльність держави розглядати так само, як і діяльність будь-якої іншої галузі, то утвориться замкнута система, де всі елементи взаємно визначені.

Критерієм оптимального поєднання потоків інформації є факт створення безпосереднього та опосередкованого її поглинання, що має місце в ході історичного виникнення суб'єктів та їх економічної взаємодії. Ця обставина і визначає напрям поєднання елементів механізму і допускає наявність таких умов, за яких зміна в механізмі регулювання одного елемента призводить до послаблення чи посилення впливу механізму регулювання іншого. Так, зниження регулюючого впливу на рівні держави зумовлює посилення впливу на рівні регіону, ринку і т. д. Звідси випливає, що кожний господарський суб'єкт здійснює як внутрішню, внутрівиробничу, так і зовнішню, тобто за межами власного виробництва, організаційну діяльність. Обидва напрями діяльності взаємозумовлені, впливають один на одного і навіть частково зливаються.

В сучасних умовах механізм регулювання в Україні потребує змін, розлади пов'язані з розвитком процесів усупільнення виробництва і праці, ускладнення відносин власності, посилення інтернаціоналізації економіки, зростання монополістичних тенденцій, загострення соціально-економічних і глобальних проблем призвели до формування не визначеної моделі, в якій ринкові регулятори не поєднуються з елементами розвитком державного і суспільного впливу на економіку.

Для України важливе значення має використання досвіду розвинутих країн, таких як: США країни ЄС, Японія, азійські країни, які широко використовують різноманітні форми й методи регулювання соціально-економічних процесів. Вони у своєму соціально-економічному розвитку поєднали національні особливості із загальноцивілізаційними тенденціями розвитку. В сучасній системі регулювання головну роль стали відігравати питання довгострокового зростання, сприяння розвитку малого бізнесу, стимулювання науково-технічного прогресу. Держава фінансує

значну частину ресурсів на розвиток науково-дослідних та конструкторських робіт, підготовку наукових і технічних кадрів.

У регулюванні важливу роль відіграє кредитно-грошова форма регулювання. Основними методами цієї системи є регулювання розмірами банківських резервів і маніпулювання обліковими ставками, встановлення оптимального державного оподаткування і державних витрат з таким розрахунком, щоб вони допомагали вирівнювати коливання економічного циклу, сприяли високому рівню зайнятості, обмежували інфляцію.

Азіатська модель регулювання національної економіки відрізняється найбільш тісною взаємодією держави і підприємницьких структур. Ринковий механізм азіатських країн формується на основі правового державного регулювання, яке спирається на історичні, культурні, національні традиції. У них відсутнє прагнення до універсалізації, домінує свобода у виборі форм і засобів розвитку. Японія належить до країн, у яких оптимально поєднуються регулююча роль держави з функціонуванням механізмів ринку.

В Японії склалася розвинута система державного програмування. Для виконання функції регулювання розробкою і реалізацією макроекономічних проектів створена система органів програмування і регулювання, підпорядкованих Економічній консультативній раді.

У Китаї основні форми і методи регулювання зводяться до формування наукової стратегії і формування народногосподарських планів у цілому; узгодження регіональних і галузевих планів та господарських зв'язків; активного впливу на економічне ринкове середовище через розробку нормативних актів, удосконалення системи цін, податків, кредитів; складання планів розвитку науки, техніки і їх активного впровадження у виробництво; сприяння розширенню дії внутрішнього і зовнішнього ринків, включення в їх сферу підприємств, надання їм необхідної інформації про кон'юнктуру ринків, можливості економічного співробітництва.

У Південній Кореї більш використовують заходи адміністративного і фіскального характеру для стимулювання науково-дослідних і конструкторських робіт. З цією метою використовуються пільги, заходи фінансової підтримки, програми стимулювання зв'язку між наукою і виробництвом.

Моделі азіатських країн Гонконгу, Тайваню, Сінгапуру, як і Південної Кореї у значній мірі запозичені з японської моделі ре-

гулювання, і хоча характеризуються різним ступенем втручання держави в економіку.

Як свідчать дослідження, на відміну від світової практики, в Україні становлення механізмів регулювання відбувається на основі пристосування до економічної ситуації, яка склалася в умовах трансформації економіки. Тобто, перехід від адміністративно-командної системи управління до ринкової економіки з розвитком суб'єктів підприємництва різних форм власності призвів до виникнення нових економічних і соціальних проблем.

У сучасному регулюванні України визначилося, з одного боку, скороченням обсягів директивного регулювання і перетворення держави на важливий суб'єкт регулювання соціальних відносин; з іншого — ускладнення завдань держави в нових умовах господарювання і суспільства визначило необхідність формування нової законодавчої і норма бази для реалізації регулювання.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження теоретичного регулювання дало змогу зробити такі узагальнення та висновки:

— трансформація економіки, розвиток ринкових відносин в Україні та прискорення світових процесів глобалізації потребують нових теоретико-методологічних підходів та інструментів регулювання;

— у країнах з розвинутою ринковою економікою регулятивний вплив з боку держави значно розширився: він охоплює як заходи макроекономічного характеру, так і заходи з упорядкування системи соціально-економічних відносин;

— в Україні на відміну від світової практики становлення механізмів сучасного регулювання відбувається на основі його пристосування до економічної ситуації, яка склалася в умовах трансформації економіки від адміністративно-командної системи управління до ринкової економіки з розвитком суб'єктів підприємництва різних форм власності і виникненням багатьох соціально-економічних проблем;

— створена в Україні нормативно-законодавча база регулювання потребує подальшого вдосконалення, соціально-економічні та організаційні важелі впливу на ці процеси обмежені і носять некомплексний характер, що не забезпечує ефективність регулювання в цілому.

Отже, можна сказати, що проблема комплексного з'ясування сутності регулювання економіки, форм і методів регулювання, його основних моделей у процесі еволюції економічної системи є однією з основних при з'ясуванні оптимальних шляхів її розвитку.

Література

1. *Мэнкью Н.* Макроэкономика: Пер.с англ. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994. — 735 с.
2. *Ли Изиньвэнь.* Роль государственного регулирования в реформировании и развитии экономики Китая // Пробл. теории и практ. упр. — 1997. — № 4. — С. 54—60.
3. *Гэлбрейт Дж. К.* Новое индустриальное общество: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1969. — 480 с.
4. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: методологічний аспект: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 [Електронний ресурс] / Г.С. Коршунова; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2009. — 20 с. — укр.
5. Формування ефективного механізму регулювання національної економіки: автореф. дис. канд. екон. наук Адельсеїтова Ельмаз Бекмамбетівна; Сімферополь, 2009. — С. 20.

Статтю подано до редакції 25.02.11 р.